

технічним оснащенням університетів, відсутністю спеціальної методичної літератури, формалізацією організації навчального процесу.

Було встановлено, що недостатня особистісна спрямованість професійно-педагогічної підготовки студентів вищої школи теж негативно впливає на рівень їх готовності до творчої діяльності. Більш того, сама атмосфера вузівського життя, відношення студентів до майбутньої вчительської діяльності далеко не завжди стимулює їх творчість. Переважання репродуктивних над креативними завданнями в навчальному процесі та під час педагогічної практики актуалізує проблему пошуку шляхів і умов, що забезпечують динаміку рівня готовності студентів до творчої професійної діяльності в позитивну сторону.

Проведене дослідження не претендує на всестороннє вирішення досліджуваної проблеми, а відображає лише основні аспекти, пов'язані з формуванням готовності студентів до творчої, професійної діяльності. Перспективи подальшого дослідження нам представляються в пошуці механізмів педагогічного управління і самоврядування творчістю студентів залежно від конкретних умов їх професійного становлення.

Список використаних джерел:

1. Ильинский И.М. Образовательная революция / И.Ильинский – М.: Изд-во Московской гуманитарно-социальной академии, 2003. – 542с.
2. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л.В.Кондрашова. – К.: Вища школа, 1987. – 52с.

*О.О.Гаврилюк,
кандидат пед. наук,
Криворізький ДПУ*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ПРАКТИЦІ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ

У статті аналізується стан позааудиторної роботи в практиці вищої педагогічної школи та причини низького рівня сформованості комунікативної культури студентів.

Ключові слова: позааудиторна робота, комунікативна культура, вища школа.

В статье анализируется состояние внеаудиторной работы в практике высшего педагогического учреждения и причины низкого уровня сформированности коммуникативной культуры студентов.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, коммуникативная культура, высшая школа. The article deals with the analysis of the state of extra-curriculum activity in the process of higher pedagogical school and causes of low level of students' communicative culture.

Key words: extra-curriculum activity, communicative culture, higher pedagogical school.

Реформування виховного процесу передбачає гуманізацію відносин у системі "викладач-студент", удосконалення загальної та комунікативної культури майбутніх учителів. Згідно з теоретичними положеннями, що розкривають зміст, структуру та механізм формування комунікативної культури майбутніх учителів можна зауважити, що це складний, динамічний та керований процес. Визначення конкретних заходів щодо формування комунікативної культури студентів зумовлене пошуком причин, що негативно впливають на рівень готовності до педагогічного спілкування та виявленням педагогічних умов, що позитивно впливають на динаміку рівня комунікативної культури студентів під час організації позааудиторної виховної роботи в студентських академічних групах.

Особливий інтерес у межах обраної нами теми викликають роботи тих авторів, у яких предметом спеціального дослідження є сутність комунікативної культури, її функції, а також можливості позааудиторної роботи щодо вдосконалення цього особистісного утворення (Б.Бушельова, А.Годлевська, М.Лазарев, О.Леонтєв, Г.Потиліко, Л.Савенкова, В.Садова, І.Тимченко, В.Ширшов, та ін.).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що комунікативна культура вчителя є невід'ємною складовою частиною професійно-педагогічної культури й культури особистості зокрема, являє собою ступінь засвоєння комунікативного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок. Педагогічний досвід, аналіз наукових джерел переконаливо свідчать, що підвищення комунікативної культури, успішність формування професійного обліку майбутнього вчителя залежить не тільки від застосування якісно нових засобів і підходів до визначення мети чи змісту педагогічної освіти, а й від суттєвої перебудови вже наявних способів організації навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи.

Останнім часом більш очевидним стає факт, що повноцінне формування професійної компетентності майбутнього вчителя неможливо здійснити лише під час аудиторних занять. Постійне збільшення обсягу знань, які має опанувати майбутній фахівець за роки навчання у вищому навчальному закладі, зростання вимог до рівня його професіоналізму спричиняє гостру необхідність всебічного й глибокого вивчення шляхів, зовнішніх і внутрішніх умов становлення фахівця, виявлення закономірностей професійної підготовки та урахування можливостей позааудиторної роботи на шляху формування професійних рис. Для успішного виконання професійних функцій учителеві необхідний високий рівень комунікативної культури, якого можна досягти, розумно організуючи й поєднуючи аудиторну та позааудиторну роботу, за умови активної позиції кожного студента, адже, як вважає О.Леонтєв, реальний стрижень особистості людини знаходиться не в закладених у ній генетичних програмах, не в глибинах її природних задатків та уявлень і навіть не в надбаних нею навичках, знаннях та вміннях, у тому числі і професійних, а в тій системі діяльності, яка реалізується цими знаннями й вміннями [2].

Дослідженню позааудиторної виховної роботи та її значення в процесі підготовки вчителя присвячені роботи О.Дубасенюк, Л.Кондрашової, В. Петровича, С. Савіної, О. Язвінської та інших.

На жаль дослідженню динаміки комунікативної культури студентів, визначенню факторів і умов, що позитивно впливають на рівень її розвитку, а також можливостей позааудиторної роботи вищої школи щодо формування цього особистісного утворення не приділялося достатньої уваги. Відповідно, мета даної роботи полягає в тому, щоб визначити стан позааудиторної роботи у практиці вищої школи та її вплив на процес формування комунікативної культури майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Позааудиторна робота у вищому навчальному педагогічному закладі – це тривалий і багатоплановий процес. Тому вивчення настільки складного за своєю структурою та формами проведення педагогічного процесу має здійснюватися на різних рівнях (планування, проведення й аналізу результатів). Лише вивчаючи її на різних рівнях, зіставляючи отримані дані, ми можемо одержати відомості про стан і результативність системи позааудиторної роботи в процесі підготовки майбутнього фахівця до професійно-педагогічної діяльності, про педагогічні умови, що сприяють підвищенню виховних можливостей позааудиторної роботи щодо формування культури особистості майбутніх учителів і комунікативної культури зокрема.

Позааудиторна робота має великий виховний потенціал для розвитку комунікативних здібностей і рис, необхідних для результативності взаємодії в педагогічному процесі викладача й студентів, а внаслідок, учителя й учнів. Визначаючи стан позааудиторної виховної роботи у вищому навчальному педагогічному закладі, необхідно брати до уваги взаємодію аудиторних і позааудиторних занять, спрямованих на формування комунікативних умінь студентів, взаємозв'язок між засвосою навчальною інформацією щодо теоретичних основ спілкування і її роллю у розв'язуванні педагогічних завдань та здійсненні педагогічних дій і вчинків, що вдосконалюються, розвиваються й закріплюються під час позааудиторних занять. Дуже важливо враховувати також системність, регулярність і продуманість позааудиторної роботи, її зв'язок із провідною спеціальністю майбутніх учителів і, звичайно, не менш важливо враховувати позитивну результативність виховних заходів і їх відповідність загальним цілям освіти та виховання. До того ж, потрібно не залишити поза увагою не тільки кінцевий результат, але й настанови, орієнтації, мотиви, на розвиток яких має бути спрямована позааудиторна робота.

Дослідження стану позааудиторної роботи у вищому навчальному педагогічному закладі здійснювалося за допомогою різних методів: вивчення планів виховної роботи студентського активу й кураторів академічних груп, анкетного опитування, бесід, інтерв'ювання, тестування, написання творів, методу експертних оцінок. Різноманіття використаних методів для вивчення стану позааудиторної роботи з формування комунікативної культури студентів,

поєднання їх у єдину систему уможливили виявлення труднощів, пов'язаних зі специфікою педагогічної діяльності, зовнішніх й внутрішніх факторів, які позитивно або негативно впливають на процес спілкування студентів під час позааудиторної роботи.

За допомогою анкетування та бесід нами виявлялося, яким формам позааудиторних виховних занять студенти надають перевагу й чому, а також з'ясовувалися причини труднощів, що виникають у процесі формування комунікативної культури як важливої характеристики професіоналізму майбутніх учителів.

Дані, отримані за допомогою згаданих вище методів, зіставлялися з основними вимогами до планування й проведення позааудиторної роботи, викладеними в основних документах Міністерства освіти і науки України й відповідно до основних принципів виховної роботи. Нами аналізувалося також, як впливає позааудиторна робота на формування комунікативної культури студентів.

Аналізуючи плани виховної роботи кураторів академічних груп Криворізького державного педагогічного університету й Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, ми встановили, що у виховній роботі вищої школи, як і раніше, пріоритет надається дидактичним і методичним проблемам, а питанню особистісного та професійного зростання майбутнього вчителя не приділяється належної уваги. На другий план відсуваються проблеми педагогічного спілкування і взаємодії педагогів і студентів, практично не досліджується стан сформованості професійних рис майбутнього вчителя і характер його індивідуальних потреб щодо становлення комунікативних рис особистості.

Під час опитування майбутнім учителям було запропоновано оцінити ефективність позааудиторної виховної роботи щодо вдосконалення комунікативної культури педагогів за такою шкалою:

I рівень – систематична позааудиторна виховна робота, зорієнтована на вдосконалення комунікативної культури студентів, яка має очевидні позитивні результати;

II рівень – позааудиторна виховна робота щодо вдосконалення комунікативної культури студентів, що дає певні результати;

III рівень – епізодична позааудиторна виховна робота щодо вдосконалення комунікативної культури студентів, яка має незначні результати;

IV рівень – під час позааудиторної виховної роботи питання щодо вдосконалення комунікативної культури не розглядаються.

Отримані факти дозволили говорити про результативність позааудиторної роботи щодо вирішення виховних завдань студентського колективу.

Отримані результати було диференційовано і переведено в бали. Відповідно: перша відповідь – 4 бали, друга – 3 бали, третя – 2 бали, четверта – 1 бал.

Максимальна оцінка – 4 бали – у відповідях респондентів була відсутня; у три бали позааудиторну роботу вищої школи оцінили 224 студентів; у два бали – 353 студента; оцінку в один бал поставили 680 чоловік з 1257 опитаних. Отримані результати були занесені в таблицю 1.

Таблиця 1

Результати оцінювання студентами позааудиторної виховної роботи (1257 студентів), у балах

Рівень	Кількість балів
I рівень	0
II рівень	672
III рівень	706
IV рівень	680

Після підрахунків середня оцінка становить менш двох балів (1,6) – це свідчить про низьку ефективність позааудиторної виховної роботи вищої школи.

Нами було також виявлено те, що під час планування й проведення позааудиторної виховної роботи практично не застосовується принцип гнучкості і варіативності, що призводить до стандартизації та шаблонності форм і методів позааудиторної виховної роботи.

Наприклад, основну увагу у позааудиторній виховній роботі куратори академічних груп приділяють інформаційним повідомленням, доповідям та їх обговоренню (45 % часу), тематичним кураторським годинам (25 % часу), той час, що залишився приділяється вирішенню оперативних питань.

Епізодично й дуже формально застосовуються активні форми проведення позааудиторної роботи: проблемні дискусії й ситуації, ділові, рольові ігри і тренінги, моделювання тощо. Хоча саме ці форми в поєднанні з комунікативно-мовними іграми, творчими комунікативними завданнями, аналізом комунікативних ситуацій та їх моделюванням є основними в процесі вдосконалення комунікативної культури майбутніх учителів.

Експериментальне дослідження дозволило з'ясувати, що студенти вищих навчальних педагогічних закладів усвідомлюють необхідність оновлення форм і методів позааудиторної виховної роботи. І саме нестандартні, нешаблонні заходи щодо формування й удосконалення комунікативної культури спроможні виявити комунікативний потенціал майбутніх учителів і активізувати процес удосконалення комунікативної культури студентів. До такого висновку ми дійшли після детального аналізу результатів комплексного анкетування студентів.

Студентам (1257 осіб) було запропоновано проранжувати у порядку найбільшої значущості ті форми позааудиторної виховної роботи, яким би вони надали перевагу у процесі формування своєї комунікативної культури:

1. Лекції.
2. Психолого-педагогічні семінари.
3. Семінари-практикуми.
4. Дискусії.

5. Колоквіуми.
6. Ділові ігри.
7. Аналіз проблемних комунікативних ситуацій.
8. Комунікативний тренінг.
9. Моделювання ситуацій спілкування.
10. Самовиховна діяльність.

Проаналізувавши відповіді респондентів і присвоївши кожному рангу певну кількість балів (перше місце – 10 балів, друге – 9 балів і т.д.), зіставивши кількість варіантів із загальною кількістю респондентів, ми одержали дані, які засвідчують те, що серед форм позааудиторної виховної роботи студенти надають перевагу активним формам: комунікативному тренінгу (6176 балів), діловим іграм (5810 балів), моделюванню ситуацій спілкування (5534 балів), аналізу проблемних комунікативних ситуацій (4706).

Отримані дані засвідчують те, що такі форми позааудиторної виховної роботи, як лекції та психолого-педагогічні семінари не є популярними серед студентів. Майбутні вчителі пояснюють це їх одноманітністю, надмірною затеоретизованістю матеріалу, відсутністю наочності. Проте це переконує, в першу чергу, в низькому професіоналізмі кураторів академічних груп, а не в низькому потенціалі зазначених форм виховної роботи. На жаль, більшість студентів ставляться до теоретичних психолого-педагогічних знань як до чогось абстрактного, не пов'язаного з реальною педагогічною практикою, не враховують той факт, що без фундаментальних психолого-педагогічних знань не можна сформувати в себе професійні вміння й навички.

Під час бесід з кураторами академічних груп було з'ясовано, що процес формування комунікативної культури займає далеко не пріоритетне місце в позааудиторній виховній роботі вищої школи саме через недостатню розробку її змістової сторони й методичного забезпечення: відсутності конкретних методичних матеріалів (методичних розробок, посібників, програм, практикумів, тренінгів тощо), які б відбивали як теоретичні, так і практичні аспекти досліджуваної проблеми, пропонували б конкретну технологію або систему, яка мала би на меті формування комунікативної культури майбутнього вчителя.

Засувалося, що система виховання за шаблоном у вищому педагогічному закладі не стимулює розвиток такої важливої складової професіоналізму майбутніх учителів як комунікативна культура. Студенти зазначають необхідність надання особистісної спрямованості виховному процесу, введення позааудиторних спецсемінарів з проблем вивчення комунікативної культури, діагностики розвитку студентів, організації їхньої роботи з метою набуття досвіду комунікативної діяльності й оволодіння технологією індивідуального навчання. Проблема полягає в тому, щоб максимально використовувати не тільки позааудиторні заняття, але й педагогічну практику для розвитку креативності, самостійності, ініціативності, емпатії й емоційності, які є показниками комунікативної культури студентів.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, можна констатувати, що в практиці роботи вищих педагогічних закладів мають місце очевидні суперечності між виховним потенціалом позааудиторної виховної роботи і його практичною реалізацією, між постійно зростаючим інтересом майбутніх учителів до процесу формування комунікативних рис особистості й шаблонними, застарілими формами позааудиторної виховної роботи, відсутністю творчих засад у їх організації та проведенні. Цих суперечностей можна уникнути тільки за умови відновлення принципів організації позааудиторної виховної роботи, змісту та різноманітності її форм, переорієнтації її з предметної на особистісно зорієнтовану; модернізації методичного забезпечення щодо формування комунікативної культури студентів.

Подальше наше дослідження ми вбачаємо у вивченні можливостей кредитно-модульної системи щодо формування комунікативної культури студентів, розробці програмно-методичних комплексів та визначенні форм і методів позааудиторної роботи, що стимулюють розвиток комунікативної культури майбутніх учителів; вивченні можливостей професійного самовиховання для закріплення комунікативної культури студентів як важливої складової професіоналізму вчителя. Із цими напрямками ми пов'язуємо наші подальші наукові пошуки.

Список використаних джерел

1. Лазарев М.О. Культура педагогічного спілкування як важливий чинник гуманітарного перетворення сучасної освіти / М.О.Лазарев // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Ред. кол.: В.О.Зайчук (гол.ред.) та ін. – К.: ІЗМН, 1997. – Вип. 19. – 296 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – С.185-186.
3. Садова В.В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В.В. Садова. – Харків, 2000. – С. 6-7.

*Альохіна О.В.,
викладач КЕІ ДВНЗ
«КНЕУ ім. В.Гетьмана»*

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розкриваються умови розвитку творчої особистості студента у вищій школі; а також визначено якості, властиві творчій особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творча особистість, майбутній фахівець, пізнавальна активність, творчі здібності.